

Borbe 2. divizije na levoj obali Lima

Dvadeset sedmog februara u s. Kozarevima, kod Foče, održan je zajednički sastanak štabova 5. i 2. divizije na kome su proučili naređenje Vrhovnog štaba za prodor u Srbiju.³ Na sastanku je usvojen predlog Blagoja Neškovića i Mome Markovića, rukovodilaca narodnooslobodilačkog pokreta iz Srbije, da se od Vrhovnog štaba traži odobrenje da se na teritoriji 2. udarnog korpusa ne zadržavaju obe divizije u očekivanju generala Pavia Ilića, delegata Vrhovnog štaba i predstavnika sovjetske vojne misije,⁴ (trebalo je da oni stignu u rejon s. Bjelimića kod Kalinika tek posle 5. marta) već da 2. proleterska divizija odmah pređe r. Lim, kako bi što pre očistila prostor pl. Zlatibor, izbila na r. Ibar, i time stvorila povoljne uslove za brže kretanje 5. divizije prema Ibru. Predlog je upućen Vrhovnom štabu preko radio-stanice Glavnog štaba za Srbiju. Ovu sugestiju Vrhovni štab nije prihvatio, već je 9. marta naredio da se 5. divizija približi Limu, na prostoru Rudog, i tu da sačeka delegata Vrhovnog štaba.

Međutim, 2. divizija je, čekajući odgovor Vrhovnog štaba, krenula prema r. Limu radi toga da se prebaci na njegovu desnu obalu i produži preko Zlatibora prema Ibru. Štab divizije je naredio 2. i 4. proleterskoj brigadi da krenu prema Limu, a da nije prethodno izvršio pripreme za prelaz preko reke. On nije blagovremeno obezbedio sredstva za forsiranje reke, niti je prikupio i sredio podatke o neprijateljskim snagama koje su branile Lim. Neprijatelj, koji je znao naše namere, držao je u pripravnosti svoje jedinice. U Pljevljima i Prijepolju nalazili su se nemački 2. puk „Brandenburg“, četnici i muslimanska fašistička milicija iz legije „Krempler“. U Priboju su bili 1. i 2. bataljon 5. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa, Jurišna četnička brigada Pavia Đurišića i četnička Pribojska brigada. Desnu obalu, od s. Uvea do ušća Lima u r. Drinu, poseo je četnički Drinski korpus.

³ Milutin Morača, Dnevnik, (Arhiv VII, k. 2015, dok. 2/1).

⁴ Trebalo je takođe da se i on sa generalom Pavlom Ilićem priključi Udarnoj grupi prilikom prodora u Srbiju.

Petog marta, pre nego što je krenula prema Limu, 2. proleterska divizija se nalazila u ovom rasporedu:

– 2. proleterska brigada, koja je zatvarala komunikaciju Pljevlja–Čajniče, držala je položaje severozapadno od Pljevalja na liniji s. Podčabar–s. Stub–s. D. Krče–s. Krče–pl. Gradina;

– 3. srpska brigada na postoriji s. Zaborak–s. Vokovina (severoistočno od Čajniča), odakle je kontrolisala pravac od Rudog prema Čajniču i održavala vezu sa jedinicama 5. krajiške divizije;

– 4. proleterska brigada severoistočno od Pljevalja, na prostoriji s. Kaluđerovići–s. Bučje–s. Krnjača–s. Vrbovo, zatvarajući pravac Pljevlja–Rudo.

Toga dana, pre podne, jače nemačko-četničke snage iz Pljevalja izvršile su nekoliko ispada prema položajima jedinica 2. proleterske divizije. Tako je oko 500 nemačkih vojnika i četnika u dve kolone krenulo u napad preko s. Jugova prema 2. proleterskoj brigadi. Jedna kolona napadala je u zahvatu komunikacije Pljevlja–Čajniče, a druga, slabija, severno od komunikacije u pravcu pl. Gradine. Njih su na položaju s. G. Krče (k. 1112) – Boljenovac–pl. Gradina dočekali bataljoni 2. brigade i posle oštre borbe zadržali. Neprijatelj je naročito uporno napadao prema s. G. Krče, ispred koga se branio 4. bataljon 2. proleterske brigade. Pošto je zadržao neprijatelja, 4. bataljon je izvršio protivnapad te su Nemci i četnici, uz gubitke od 12 poginulih i oko 20 ranjenih, odbačeni preko s. Gotovuše u pravcu Pljevalja. U ovoj borbi 2. brigada je imala jednog poginulog i tri ranjena borca.

Uporedo sa napadom na 2. proletersku brigadu, Nemci i četnici su krenuli u napad prema položajima 4. proleterske brigade, u zahvatu komunikacije Pljevlja–Rudo. I na ovom pravcu napad neprijatelja je slomljen. Na položaju Strmenica–s. Dobra Voda–s. Granica–Lisja strana, dočekala su ga dva bataljona 4. brigade i u samom početku borbe okružila. Ipak, neprijatelj je, iskoristivši gustu maglu i rastresitost u rasporedu naših snaga, uspeo da se probije iz obruča i povuče komunikacijom u Pljevlja, uz gubitke od oko 25 mrtvih i 30 ranjenih, uglavnom nemačkih vojnika. Bataljoni 4. brigade su imali samo tri mrtva i tri ranjena.

Dok se vodila borba u zahvatu komunikacije Pljevlja – Rudo, 4. bataljon 4. proleterske brigade izvršio je marš iz s. Vrbova i napao četničke snage u s. Babinama, 8 km zapadno od Pljevalja. Posle kraće borbe četnici su odbačeni prema Prijepolju. Tom -prilikom je zarobljeno 9 četnika.⁵

Sutradan, 6. marta, u 4 časa, 2. proleterska brigada je napustila položaje na komunikaciji Pljevlja – Čajniče i izvršila pokret ka Rudom na prostorijske s. Međurečje – s. Severin, gde je posela položaj na samoj levoj obali r. Lima. Kad je pao mrak brigada je pokušala da pređe Lim preko mosta kod Rudog. Međutim, daske koje su bile postavljene na ranije porušenom mostu bile su poskidane, a prilaz mostu neprijatelj je branio snažnom i dobro organizovanom vatrom sa desne obale reke. Kako brigada nije imala nikakvih tehničkih sredstava za forsiranje reke i pošto se Lim u to vreme nije mogao gaziti, to nije ni uspela preći na suprotnu obalu, pa se, pred zoru 7. marta, povukla na liniju s. Zlatari – s. Severin – s. Bara – s. Ratkovići – s. Ustibar, gde je nastavila da vrši pripreme za drugi pokušaj forsiranja Lima. U tom pokušaju da pređe Lim brigada je imala dva mrtva i šest ranjenih boraca.⁶

Ovaj prvi pokušaj prelaza Lima opisala je četnička komanda istočne Bosne u svom izveštaju Draži Mihailoviću od 7. marta, 1944.:

„Crveni su jakim snagama juče 6. III i noću 6/7. III pokušali prelaz Lima. Glavnu snagu u jačini dve brigade – Drugu srbijsku i Četvrtu crnogorsku uputili su na Rudo. Borba je trajala ceo dan i noć. Žestoka borba od 23 do 2,30 časova. Samo na Rudo su izbacili preko 300 bacačkih i topovskih granata. Napad je odbijen. Crveni su se kod Rudog povukli od Lima, a kod Mioča još traje borba... Od naših učestvovala: Višegradska-, Leteća „Bosna“ i „Boško Todorović“ brigada.“⁷

Komandant svih četničkih snaga na ovom sektoru, major Zaharije Ostojić, pored ostalog, je javio:

„U noći između 6. i 7. III u rejon Severin – Rudo izvršili su crveni koncentričan napad na Rudo... Borba je bila krvava

⁵ Operacijski dnevnik 2. divizije, (Arhiv VII, k. 735, dok. 2/2).

⁶ Isto.

⁷ Arhiv VII, mikrofilm, Bileća, br. 25/544.

\
i teška. Posle tri i po časa trajanja borbe, napad je odbijen...
Naši gubici 1 poginuo i osam ranjenih".⁸

U toku 7. marta nije bilo značajnijih izmena u rasporedu 2. divizije. Jedino se 4. proleterska brigada pomerila bliže r. Limu na prostoriju s. Kaluđerovići—s. Goleša—s. Crnugovići—s. Kasidol—s. Požežrmac. 3. srpska brigada nije kretala iz rejona s. Zaborka, a 2. proleterska brigada je gradila splavove za prebacivanje preko Lima kod s. Ustibara. Međutim, noću 7/8. marta, pri drugom pokušaju prelaza, pokazalo se da splavovi nisu upotrebljivi jer su bili nestručno građeni, od slabog materijala i mali. Posle dva neuspela pokušaja da se kod Rudog prebaci na desnu obalu Lima, 2. brigada se zadržala na njegovoj levoj obali.

O drugom pokušaju prelaza preko Lima Major Ostojić je 8. marta javio četničkoj Vrhovnoj komandi:

„ ... U toku noći 7/8. III neprijatelj je preduzeo napad i pokušao prelaženje kod Ustibara, Rudog i Mioča. Borbe su bile ogorčene, a snage neprijatelja u ogromnoj nadmoćnosti i sa topovima i bacačima. Prelaz smo sprečili i posle dugotrajne krvave borbe, neprijatelja smo naterali na povlačenje. Ljudstvo svih jedinica izdržalo je sva iskušenja: golo, bosu i gladno, bez spavanja dugi niz noći i dana u neprekidnim borbama. Niko nije napustio svoje borbeno mesto pod kišom bombi. Broj potresenih i izbačenih iz stroja je veliki.“⁹

Osmog marta 2. proleterska divizija je na levoj obali Lima pristupila pripremama za još jedan pokušaj prelaza. Toga dana štab divizije je zatražio gumene čamce od 5. divizije i naredio 2. proleterskoj brigadi da sagradi jedan drveni čamac. Međutim, u 7 časova izjutra jače neprijateljske snage (jedan bataljon 5. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa, Jurišna četnička brigada Pavia Đurišića, oko 300 četnika iz Pljevaljske brigade, nešto nemačkih vojnika i fašistička muslimanska milicija — ukupno oko 1.500 vojnika) prešle su Lim preko mosta kod Priboja i napale 1. i 5. bataljon 4. proleterske brigade, koji su držali položaj na liniji Crgoljevo brdo (k. 734) — greben pl. Biča. U tom napadu neprijatelj je izbio do vrha Biča (trig. 1386)

⁸ Depeša Zaharija Ostojića od 7. III 1944, (Arhiv VII, mikrofilm, Bileća, br. 25/547).

⁹ Arhiv VII, mikrofilm, Bileća, br. 25/553.

gde je zadržan. Da bi se ojačao otpor naših snaga na ovom pravcu, upućen je u rejon s. Požegrmca i 2. bataljon 4. proleterske brigade. Oko 20 časova preduzet je opšti protivnapad u kome je, posle oštre borbe, neprijatelj odbačen preko Lima u Priboj. Tom prilikom, prema oceni štaba 4. brigade, neprijatelj je imao 37 mrtvih (među kojima i 2 četnika oficira) i više ranjenih.¹⁰ Zarobljen je jedan nedićevac, koji je izjavio da Srpski dobrovoljački korpus ima pet pukova, svaki po tri bataljona jačine 600–700 ljudi. I gubici 4. proleterske brigade bili su osetni: devet poginulih i 17 ranjenih boraca i starešina.¹¹

Da bi pomogao 2. proleterskoj diviziji i onemogućio neprijatelju da slobodno prebacuje svoje snage prema njoj, štab 2. korpusa je istog dana naredio 37. sandžačkoj diviziji da sa juga izvrši pritisak na Prijepolje i Pljevlja i na taj način veže neprijatelja za odbranu ovih garnizona.¹²

U toku 9. marta na sektoru 2. divizije nije bilo značajnijih događaja. Jedino je jedan bataljon 3. srpske brigade pokušao da pređe Lim kod s. Stragačine, oko 12 km nizvodno od Rudog. I taj pokušaj nije uspeo, jer se ni ovde reka nije mogla gaziti, a bataljon nije imao ni tehničkih, ni priručnih sredstava neophodnih za ovakav prelaz, te se vratio u s. Zaborak. Bataljoni 2. proleterske brigade su se sa položaja na levoj obali Lima prepucavali sa neprijateljem s druge strane reke. Pri tome je oštećena jedna nemačka tanketa, a jedan borac 2. brigade je ranjen.

U toku noći 9/10. marta 2. proleterska brigada, koja je u međuvremenu sagradila neke male i vrlo slabe čamce i jedan splav, ponovo je pokušala da se kod s. Ustibara prebaci preko Lima. Oko 22 časa prevezlo se prvim čamcem oko 26 najboljih boraca, rukovodilaca i bombaša iz 1. bataljona, sa jednim puškomitraljezom. Pri povratku, izrešetan neprijateljskom vatrom, čamac je potonuo. Drugim manjim čamcem pokušano je da se prebačeni borci

¹⁰ Samo iz Jurišne brigade Pavia Đurišića je poginulo 6 (od kojih 2 oficira) i ranjeno 17 četnika, (Arhiv VII, mikrofilm, Bileća, br. 25/609).

¹¹ Operacijski dnevnik 2. divizije, (Arhiv VII, k. 735, dok. 2/2).

¹² Naređenje štaba 37. divizije, str. pov. br. 23 od 8. III 1944, Zbornik 1/16, dok. 130, str. 367–369.

vrata natrag, ali je i ovaj čamac potopljen. Pošto se nije mogla vratiti nazad, grupa boraca koja se zatekla na desnoj obali Lima probila je neprijateljske položaje na Vitkovcu i kod s. Cikote, a zatim se preko Zlatibora uputila u moravički srez, gde su ih gotovo sve četnici pohvatali i posle zverskog mučenja pobili.

Miodrag Milovanović Lune, zamenik komandanta 2. proletrske brigade, koji je neposredno rukovodio prelazom preko Lima, opisao je ovaj neuspeli prelaz. 10. marta, u svom ratnom dnevniku, pored ostalog, zapisao je:

„Šta da napišem gde sam. Ne znam gde se nalazim ni kud sam pošao. Iscepao bih ovaj dnevnik kad bih mogao izbrisati sve crne tragove poslednjih dana... Napravili smo još jedan mali čamac i sinoć smo počeli sa prebacivanjem blizu Mioča. Opet sve iste pripreme. Nekako sam bio uveren u mogućnost prelaza... Lutam, prosto ne smem da gledam šta će biti. Ovde je voda tiša i reka uža, ali su položaji nezgodni. Otpoče pucanje. Primetili su nas. Prvi čamac se prebacio. Izgubili su veslo pa sada ne može natrag. Prešao je nekako i mali čamac. Vratit će se oba. Opet pođe veliki. Kako je se izmolio na reku nastala je strašna pucnjava. I nestalo ga je. Izgubio se. Izgubilo se na njemu 12 ljudi. Mali više ne ide. Doznadosmo da je veliki čamac oštećen kuršumima, ali da je ipak prešao, odnosno ljudi su prešli a čamac je potonuo. Komandant divizije je naredio da se ljudi vrate, ali čime? Još imamo samo ovaj mali. Sa svih čuka i šumaraka plamte mitraljezi. Seva. Bande vrište. Naša vatra ih ništa ne zbunjuje. Ili su pijani, ili su stvarno hrabri. Počinju da dejstvuju i haubice od Priboja. Dolina nekako grozno ječi. To nisu krte i meke eksplozije, već im je glas oštar i jeziv. Nekako kao u ropcu. Dolina se guši u ropcu mitraljeza, bacača i topova. Prebacili smo ponovo i mali čamac. Kad je pošao natrag i on se izvrnuo u vodu. Više nema mogućnosti za povratak i spasavanje ljudi sa druge obale. Dogovorili smo se o njihovom probijanju i dajemo im pravac za Štrpcu... Ostajem na obali da vidim kako će se probiti. Redaju mi se likovi tih naših drugova: Kuvelja, Đekota, Stašić, Andrija, Kalkan, Bereša, Kojinović. Zamišljam Kojinovićev blag i gotovo detinji lik. Malopre mi je govorio: „Beži ispred mitraljeza!“ Njegove oči i njegov mitraljez bili su uprti u neprijatelja. On više nije znao nizašta. Pre nisam mogao ni pomisliti da je takav. A sada mu u očima videh sjaj, sjaj mržnje... Paraju dolinu eksplozije. Preleću meci i ukrštaju se u zlatne pupoljke. Čekam. Naši su se probili bez borbe. Zamakli su u crnu noć bez glasa ..¹³

Ovaj pokušaj prelaza preko Lima, 10. marta 1944. godine, zabeležila je i četnička Komanda istočne Bosne u izveštaju Draži Mihailoviću:

¹³ Arhiv VII, k. 736 A, dok. 736 A, dok. 4/7 I.

„Četvrtu noć, 9–10. marta, crveni izvršili najjači napad u cilju prelaza Lima kod Stragača, Rudog i Mioča. Najjači napad vršen kod Mioča. Uspelo im je da se na okuci kod Ustibara prebace četiri čamca ljudi sa 16 puškomitraljeza. Hrabra brigada „Boška Todorovića“ ih je dočekala. Čamac sa posadom još u toku prelaženja potopljen ... Ova je borba bila vrlo jaka. Trajala je od 21–5,30 časova. Imali smo dva mrtva, jednog ranjenog i više konuzovanih.“¹⁴

Kako ni ovog puta nije uspjelo forsiranje Lima, Štab 2. divizije je odlučio da se odustane od daljih pokušaja i ponovo potraži pomoć od 5. krajiške divizije u sredstvima za forsiranje reke, a za to vreme da se jedinice orijentišu prema komunikaciji Pljevlja–Čajniče. Pokret na ovu prostoriju trebalo je da počne 10. marta, kada padne mrak. Međutim, istog dana oko 12 časova, dok su se naše brigade pripremale za pokret, jedan bataljon nemačkog 2. puka „Brandenburg“, delovi 5. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa i četničke Pljevaljska i Pribojska brigada, pod zaštitom jake artiljerijske i minobacačke vatre, prešli su kod Priboja na levu obalu Lima i u četiri kolone pokušali da se ponovo probiju na Bič-planinu. Istovremeno je jedan bataljon 2. puka „Brandenburg“ preduzeo napad iz Pljevalja prema Čajničju, u bok i pozadinu 2. divizije. Očito da je neprijatelj, u ovoj situaciji, imao za cilj da dejstvom nemačkog 2. puka „Brandenburg“ i 5. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa iz Rudog, Priboja i Pljevalja i odbranom četničkog Drinskog korpusa na Limu odbaci jedinice 2. divizije što dalje od Lima.¹⁵ Međutim, 2. divizija zadržala je nadiranje obe neprijateljske kolone, prve na Biču, i druge severozapadno od Pljevalja, kod sela Gotovuše i Krće, i prinudila ih da se povuku u Priboj, odnosno Pljevlja. Naročito oštre borbe vodili su 3. i 5. bataljon 4. proleterske brigade na Bioču i kod s. Penezića, a ostale jedinice ove brigade kod sela Krnjača i Sočice. U tim borbama neprijatelj je imao oko 25 mrtvih i ranjenih, a 2. divizije pet mrtvih i 17 ranjenih.¹⁶ Pošto je napad neprijatelja odbijen, 2. divizija

¹⁴ Arhiv VII, mikrofilm. Bileća, br. 25/570.

¹⁵ Izveštaj štaba 4. proleterske brigade, op. br. 73, od 13. III 1944; Zapovest štaba 2. proleterske divizije, op. br. 29 od 14. III 1944, (Arhiv VII, k. 733, dok. 3/5).

¹⁶ Operacijski dnevnik 2. divizije, (Arhiv VII, k. 735, dok. 2/2).

se povukla prema komunikaciji Pljevlja—Čajniče radi toga da sačeka 5. krajišku diviziju. Povlačeći se na određenu prostoriju 2. proleterska i 3. srpska brigada su takođe vodile oštre borbe sa Nemcima i Pribojskom i Srebreničkom četničkom brigadom, koje su napadale od Pljevalja i Priboja. Dvanaestog marta 3. srpska brigada i dve čete 2. proleterske brigade su razbile četnike u selima Lisičini, Zabrdū i Stragačini. Zatim se 2. divizija razmestila na prostoriji s. Babino Brdo—s. V. Banići—s. Strojlovići—s. Poblacē (2. proleterska brigada)—s. Sočice—s. Zaostro—s. Jakubov Grob (4. proleterska brigada)—s. Zaborak—s. Lisičina (3. srpska brigada). Sa ovih položaja brigade 2. divizije su zatvorile pravce prema Rudom, Pljevljima i Čajniču.

U borbama od 5. do 12. marta 1944. godine 2. proleterska divizija je imala ukupno 17 mrtvih i 44 ranjena borca.

Forsiranje Lima

Kako je neprijatelj, i pored dobrog obezbeđenja desne obale Lima pretpostavljao da naše jedinice svakog dana mogu preći reku i prodreti na pl. Zlatibor, preduzeo je mere da privuče još snaga prema dolini Lima i na Zlatibor, koje bi u datom momentu mogle intervenisati i sprečiti prodor u Srbiju. Tako je 12. marta u 22 časa štab četničkog Zlatiborskog korpusa naredio: Užičkoj brigadi da se prikupi na prostoriji s. Drežnik—s. Ravni (oko 9, odnosno 13 km jugoistočno od Užica) gde treba da sačeka dalje naređenje; Zlatiborskoj brigadi da se postavi na Borovu glavu (oko 15 km južno od Čajetine) i bude spremna da interveniše na ugroženom pravcu; Letećoj brigadi da se prebaci iz račanskog sreza na prostorije s. Sljivovica—s. Kačer, (zapadno od Užica), uhvati vezu sa Zlatiborskom brigadom i sačeka razvoj situacije, i jednoj Račanskoj brigadi da se prikupi u rejonu s. Zaovine, kod Bajine Bašte, odakle da interveniše na pravcu gde se za to ukaže potreba.¹⁷

¹⁷ Naređenje gorskog štaba br. 18 od 12. III 1944, u 22 časa, (Arhiv VII, S—V—br. 1922/1).

Iz razvoja situacije kod 2. proleterske divizije na levoj obali Lima, štab 5. krajiške divizije zaključio je da je neprijatelj pripremio solidnu odbranu doline Lima;¹⁸ stoga on odlučuje 13. marta, a pošto je dobio odobrenje od Vrhovnog štaba, da se i 5. divizija što pre približi prema Limu. Planom za forsiranje reke predviđeno je da se izmanevrišu neprijateljske snage, i to na sledeći način: 2. proleterska divizija da i dalje ostane na odseku Rudo–Priboj radi obezbeđenja leđa 5. diviziji, i aktivnim dejstvom da veže neprijatelja radi obmane,¹⁹ a da 5. divizija odmah iz pokreta forsira Lim kod s. Setihova (oko 10 km severozapadno od Rudog), prednjim bataljonima da izbije na desnu obalu Lima, kod s. Ravanaca (6 km severno od Rudog) i tako omogućiti prelaz jedinica 2. proleterske divizije.²⁰

Da bi se ostvario ovaj plan, štab 5. divizije naredio je 1. krajiškoj brigadi da forsira Lim kod s. Setihova, noću 14/15. marta, zatim da ise za njom prebaci 4. i, na kraju. 10. krajiška brigada sa ostalim delovima divizije. Štabu

¹⁸ Prema podacima dobivenim od M. Morače, štab 2. divizije nije izveštavao štab 5. divizije o situaciji u dolini Lima jer je, kako kaže drug Morača, sigurno računao da će uspeti forsirati reku pa nije hteo da mu javlja detalje borbe. Pri oceni ovog momenta nužno je imati u vidu da štab 2. divizije nije imao svoju radio-stanicu, pa je i to bio jedan od glavnih razloga što se 2. divizija nije javljala. Iz tih razloga, a i da bi bio bliže 2. diviziji, štab 5. divizije uputio je 1. krajišku brigadu u čajniče, gde je ona stigla 9. marta. Sa njom se nalazio i načelnik štaba 5. divizije Ratko Martinović, koji je dobio zadatak da izvesti štab 5. divizije o situaciji kod 2. proleterske divizije. Jedanaestog marta u Foču je stigao štab 27. divizije, a njegove jedinice su izvršile smenu snaga 5. divizije na prostoru Kalinovnik–Foča–Goražde, što je, takođe, omogućilo da i 5. divizija krene ka Limu.

¹⁹ Prema zamisli štaba 5. divizije, jedna brigada 2. divizije trebalo je da se angažuje od pravca s. Zaboraka i s. Mištara ka Rudom, druga da osigurava leđa od Pljevalja i treća da vrši pritisak na samo Rudo, (Arhiv VII, mikrofilm, lokalni muzej, br. 2/662).

²⁰ Arhiv VII, k. 736, br. dok. 1/9. M. Morača ovako objašnjava manevar za prelaz preko Lima: mesto forsiranja Lima kod Setihova izabrano je da bi se neprijatelj iznenadio (težak prilaz reci i teški uslovi za forsiranje); zatim da određene jedinice, čim se prebace preko reke, odmah produže za s. Ravance, kako bi se našle za leđima neprijatelja u Rudom, koji je branio oštećeni most na Limu i time što pre obezbede prebacivanje preko mosta jedinica 2. proleterske divizije.

2. proleterske divizije, naređeno je preko Ljubodraga Đurića, pomoćnika načelnika Štaba 5. divizije, da njegove jedinice vrše pritisak na neprijateljske snage u Rudom i Proboju i da obezbeđuju zaleđe od Pljevalja. Četrnaestog marta oko 8 časova stigao je odgovor od štaba 2. proleterske divizije da se slaže sa planom forsiranja Lima. U 14 časova, u s. Zaborku, održan je sastanak štaba 5. divizije sa načelnikom štaba 2. proleterske divizije Savom Drljevićem i članovima Glavnog štaba za Srbiju, na kome su ovi upoznati sa zadacima svih jedinica i njihovom ulogom kako pri forsiranju Lima tako i pri daljem dejstvu.²¹

Postupajući po ovom planu štab 2. divizije je još uveče 13. marta naredio:

– 3. srpskoj brigadi da se 14. marta prikupi na prostoriji s. Zabrđa i u zaseocima Menice i Četanje, odakle da izvrši napad na četničke snage u s. Batkovićima, pravcem preko Mecelova (trig. 1139);

– 2. proleterskoj brigadi da sa prostorije s. Stojlovići izvrši napad na četničke snage u s. Batkovićima, pravcem Javorje (trig. 1486)–Previš–s. Cunugovići.

Oibe brigade trebalo je da počnu napad 14. marta u 21. čas, a po odbacivanju neprijatelja iz s. Batkovića da ga gone ka r. Limu.

Zadatak 4. proleterske brigade je bio da uputi dva bataljona u s. Goleša radi zatvaranja pravca Plejvlja–Rudo, a sa ostalim snagama da se zadrži na prostoriji s. Boljanići–s. Krče–s. Zaostro radi zatvaranja pravca Pljevlja–s. Ritošići–dolina r. Poblačnice.²²

Za forsiranje Lima 5. divizija se blagovremeno pripremila. Ona je imala na raspolaganju tri gumena čamca, koje je zaplenila 1. krajiška brigada od nemačkih jedinica za vreme operacije „Kugelblic“ na drumu Sarajevo–Sokolac. Pored toga, u Foči su izgrađena još dva drvena čamca. Pribavljeno je i jedno čelično uže. Drveni čamci su bili samo skrojeni, ali nisu bili sklopljeni, da bi se od Foče do Lima mogli lakše transportovati na tovarnim konjima. Drugih sredstava za nasilni prelaz reke nije bilo ni kod jedne divizije. Postojeće čamce u selima na levoj

²¹ Arhiv VII, k. 736 A, dok. 1/9.

²² Zapovest štaba 2. divizije od 13. marta 1944, Arhiv VII, mikrofilm, lokalni muzeji, br. 2/265–266.

obali Lima neprijatelj je na vreme ili uništio ili prevukao na drugu stranu reke, da ih naše jedinice ne bi koristile za svoje potrebe. Jedini most preko Lima kod Rudog bio je porušen. Sa ovim skromnim materijalnim obezbeđenjem udarna grupa divizija je pristupila forsiranju Lima.

2. proleterska divizija razbila je četnike u selima Penezići, Međurečje i Batkovići, a zatim se zadržala na položajima Bič pl.–s. Požežmac i s. Goleša—s. Kaluđerovići—s. Ritošići, obezbeđujući se prema Rudom, Priboju, Pljevljima i Čajniču. 5. krajiška divizija je 14. marta, preko s. Zaborka i s. Dupca, izbila na Lim kod s. Grivina, Jugozapadno od Setihova. Odmah po dolasku jedinica 5. divizije na levu obalu Lima pristupilo se organizaciji prelaza. Gbezbeđenje odseka prelaza prema s. Ustipračić postavljeno je severno od s. Bjeljevine, na liniji k. 611 – Vjeternik (trig. 1034) – k. 622. Određena je jedna jurišna grupa, jačine 20 boraca, da iznenadno, bez otvaranja vatre, zauzme i uništi neprijateljske vatrene tačke na suprotnoj obali. Za podršku jurišnoj grupi, koja je trebalo prva da se prebaci preko reke i da obrazuje užu mostobranu za prihvat prvog talasa,²³ postavljeni su ina samoj obali, prema mestu prelaza, teški mitraljezi, minobacači i protivtenkovski top. Oni su imali zadatak da otvore vatru tek pošto neprijatelj otkrije prelaz, i svojom vatrom, u slučaju potrebe, da obezbede prilaz prednjih delova ka reci, zaštite bombašku grupu pri forsiranju i podrže njen juriš i dalje prodiranje na desnoj obali, sprečavajući neprijatelja da vrši protivnapade na njene bokove, a zatim da štite prebacivanje ostalih delova 1. bataljona 1. krajiške brigade. Organizovano je neprekidno osmatranje neprijatelja i vatreno sadejstvo unutar jedinica.²⁴

Tačno u 22 časa, 14. marta, jurišna grupa, smeštena u tri gumena čamca, otisnula se od leve obale i prešla Lim. Odmah po prelazu, bombaši su, uz snažnu podršku mitraljeza i minobacača sa leve obale, izvršili juriš na četnički Dobrunski bataljon.²⁵ Posle kraće borbe četnici su se, iznenađeni pojavom naših odeljenja na desnoj obali Lima, pokolebali i počeli povlačiti prema Rudom u pravcu

²³ Prvi talas je sačinjavao 1. bataljon 1. krajiške brigade.

²⁴ Arhiv VII, k. 736 A, dok. 1/9.

²⁵ Operacijski dnevnik četničke Srebreničke brigade, Arhiv VII, mikrofilm, lokalni muzeji, br. 4/668–673.

s. Bišćevića. Jurišna grupa 1. bataljona je obrazovala mali mostobran na okuci Lima i rasporedila se za odbijanje eventualnog neprijateljskog protivnapada. Pod njenom zaštitom i pod zaštitom obezbeđenja na levoj obali Lima otpočelo je prebacivanje ostalih delova 1. bataljona 1. krajiške brigade. Uslovi za prelaz preko Lima bili su vrlo teški i nepovoljni. Lim se bio izlio, voda brza i duboka nije se mogla gaziti. Po plićacima izlivenog Lima čamci se nisu mogli kretati, pa su borci morali do matice da gaze po vodi. Noć je bila hladna, vetrovita i sa snežnom vejavicom. Uz to, još u početku forsiranja jedan gumeni čamac se prevrnuo i odnela ga je matica reke. Pod takvim uslovima prebacivanje ostalih delova ovog bataljona završeno je tek 15. marta u 8 časova. U međuvremenu sklopljena su i dva drvena čamca, pa su se borci s njima prebacivali. Takođe je izjutra 15. marta bio napravljen jedan „brod“ (keper). Od tada je prebacivanje išlo znatno brže. Do 12 časova bio je prebačen i 2. bataljon 1. krajiške brigade. Središnji se na desnoj obali Lima, 1. i 2. bataljon su se uputili pravcem s. Setihovo—s. Bišćevići—zaselak Past—s. Ravanci. U jednočasovnoj borbi oni su savladali otpor četnika Srebreničke i Rogatičke brigade i četničkog Dobrunskog i Žljebskog bataljona na položajima iznad zaselaka Pasta, Oraha, Dobrodola, Biljeza, i sela Ravanaca i Dugovječa. U borbi su ubijena dvojica, a zarobljeno sedam četnika, uz sopstvene gubitke od tri ranjena borca.²⁶

Stvorivši solidan mostobran dubine i širine oko 5 km, 1. krajiška brigada je stvorila uslove za prebacivanje ostalih jedinica 5. divizije. Pod njenom zaštitom, 15 marta po podne nastavljeno je prevoženje drugih delova. Do uveče, prebačena su i dva bataljona 4. krajiške brigade i u 20 časova upućena pravcem Rudo—zaselak Cikote—s. Oskoruša, sa zadatkom da što pre izbiju pred s. Uvac i omogućće prebacivanje jedinica 2. proleterske divizije kod Rudog. Noću 15/16. marta prebačena su još dva bataljona 4. krajiške brigade i prištapski delovi 5. divizije.²⁷ Sutradan, do pada mraka, sve borbene jedinice 5. divizije bile su na desnoj obali Lima, njihovi prednji delovi ovla-

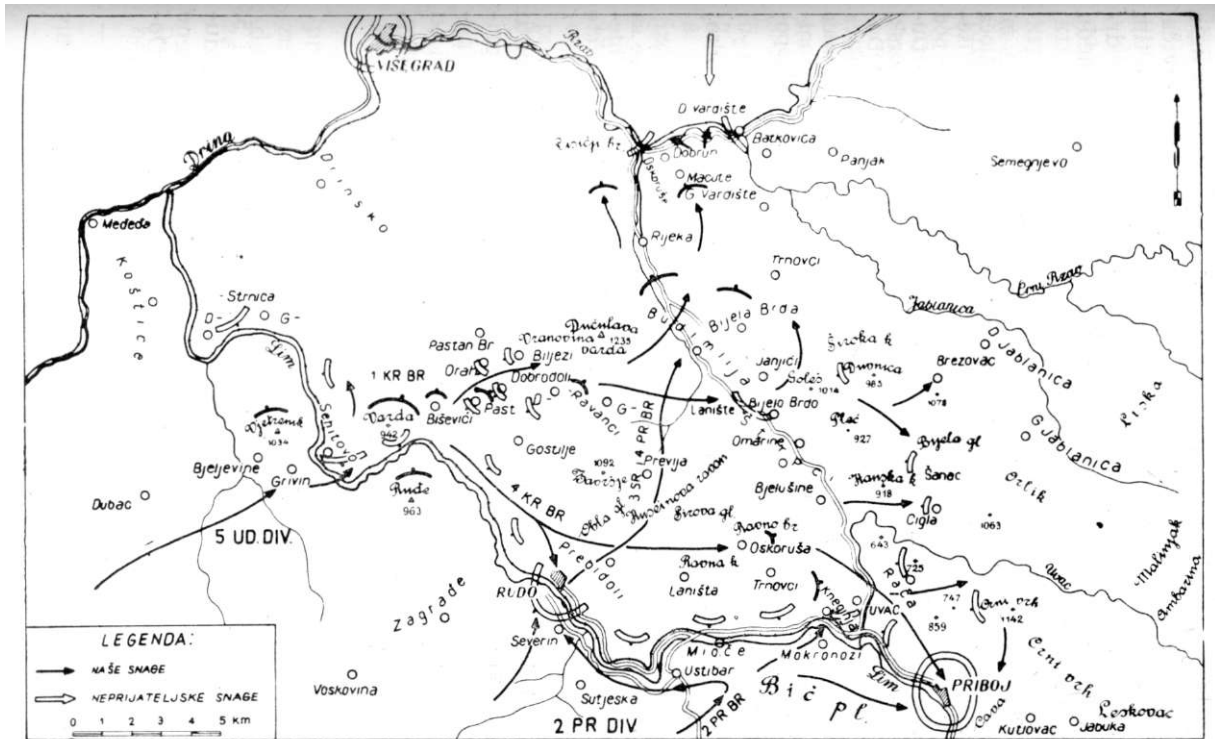
²⁶ Operacijski dnevnik 1. krajiške brigade, Arhiv VII, k. 787-A, dok. 24/6.

²⁷ Teži delovi divizije (intendanture i bolnical prebačeni su sa 2. proleterskom divizijom preko opravljenog mosta kod Rudog.

dali su polukružnom linijom s. Setihovo–Dučilova varda (trig. 1235) – s. Budimlija – s. Bijelo Brdo – s. Oskoruša – s. Mioče.²⁸ Ovaj veći, vrlo jak mostobran na desnoj obali Lima, bio je serine oko 15, a dubine do 10 km. 1. i 2. bataljon 1. krajiške brigade pošto su razbili Rogatičku i Srebreničku četničku brigadu zauzeli su s. Bijelo Brdo, topografski vrlo jak i važan objekat na komunikaciji Priboj–Višegrad, čime su presekli ovu komunikaciju, a zatim su dve čete 1. bataljona izbile na položaj kod s. Macute, a 2. bataljon kod s. Granja, osiguravajući se prema s. Dobrunu i s. Vardištu. Izbijanjem jedinica 1. brigade na liniju s. Macute – s. Granje (oko 3 km južno od s. Dobruna) direktno je bila ugrožena drumska i železnička komunikacija Užice–Višegrad. Ovako dubok prodor snaga 1. krajiške brigade prinudio je četnike da napuste Rudo. Drinski četnički korpus se povukao prema nemačkim i bugarskim jedinicama, koje su obezbeđivale pomenutu komunikaciju od s. Vardište do Višegrada. U takvoj situaciji 3. srpska brigada 2. proleterske divizije, 16. marta oko 17 časova, otpočela je prelaziti Lim kod Rudog, da bi odmah zatim bila upućena pravcem Rudo – s. Prebidoli–Huseinova ravan (k. 1075) – s. Budimlija, radi obezbeđenja od komunikacije Užice–Višegrad. Prema planu prelaza, za 3. srpskom odmah se prebacila 4. proleterska brigada i istim pravcem, sa bolnicom i intendanturom 2. divizije, upućena je za s. Budimliju. Ona je dobila zadatak da posedne prostoriju s. Zlatnik – s. Dobrun – s. Macute – s. Granje i položaje Četenj (k. 998), k. 638, Dučilova varda (trig. 1295) radi ojačanja položaja 1. krajiške brigade, zatvaranje komunikacije s. Dobrun – Priboj i obezbeđenje pozadinskih jedinica i ustanova 2. proleterske divizije smeštenih u s. Budimliji.²⁹ Na levoj obali Lima, na prostori s. Batkovići – s. Crnogovići – s. Požegrmac, zadržala se jedino 2. proleterska brigada 2. divizije u očekivanju delegata Vrhovnog štaba, obezbeđujući mostobran kod Rudog od eventualnog napada neprijatelja sa pravca Pljevlja – Rudo i Čajniče – Rudo.

²⁸ Operacijski dnevnik 1, 10. i 4. krajiške brigade, (Arhiv VII, k. 787-A, dok. 24/6, k. 789, dok. 15/6, k. 788, dok. 1/6).

²⁹ Život i rad 2. proleterske divizije u 1944. godini, (Arhiv VII, k. 734, dok. 1/5).

Forsiranje Lima

O prelazu 2. i 5. divizije preko Lima hitno su stigla obaveštenja u glavne štabove Nedića i Draže Mihailovića. Ti izveštaji su napravili pravu paniku i uzbunu u tim štabovima. O tome se u „Biltenu“ Komande srpske državne straže, br. 78, od 18. marta 1944. godine, između ostalog, kaže:

„15. o. m. – partizani su prešli Lim i zauzeli Rudo, a 16 o. m. u 12 časova izvršili drugi prodor na desnu obalu Lima, kod Mioča i u dve kolone krenuli ka selima Bijelo Brdo i Štrbci... Višegradska četnička brigada i Drinski četnički korpus povlače se pod borbom u pravcu Vardišta i Dobruna. Odredi majora Pavia Đurišića povlače se ka Rači. Dobrovoljci drže Priboj. Zlatiborski četnički korpus poseo je 16. o. m. s. Brezovac i uputio pomoć Đurišiću u Raču. U Sandžaku je naređena evakuacija stanovništva da ne bi bilo mobilisano od partizana... Sve navedene jedinice i Drinska brigada Posavskih četnika vodile su borbe sa komunistima kod Štrbaca i Bijelog Brda. Rezultat ovih borbi nepoznat je.“³⁰

A evo kakav je odjek imao prelaz Lima u četničkoj „Vrhovnoj komandi“:

„Usled napada komunista iz Bosne, budite spremni da se sa svojim jedinicama brzo možete krenuti, ako situacija bude zahtevala potrebu za tučenje komunističkih snaga. *Ponavljam morate biti spremni za brz pokret gde se bude naredilo*“.³¹

Tako je savladana ova prva vodena prepreka na putu za južnu Srbiju, uprkos tome što je blagovremeno pripremljena i organizovana za odbranu jakim snagama neprijatelja. Zadovoljni postignutim uspehom, naši borci su bili spremni na nove napore i izvršenje sledećeg zadatka, tj. prodor preko Zlatibora ka r. Ibru.

Borbe kod Priboja

Pošto su prešle na desnu obalu Lima, jedinice 2. i 5. divizije su pristupile pripremama za dalji pokret, preduzimajući izviđanje u pravcu Priboja, gde su bile odbačene četničke snage iz rejona Rudog, i u pravcu Vardišta, Do-

³⁰ Arhiv VII, k. 25, dok. 54/3.

³¹ Depeša Draže Mihailovića, br. 492 od 22. III 1944, Arhiv VII, dok. S-V-2392.

bruna i Višegrada, gde su potisnuti neprijateljski delovi iz rejonu s. Bijela Brda. U zaseoku Resiíoima kraj Rudog, uveče 16. marta održan je sastanak oba štaba divizije i članova Glavnog štaba za Srbiju. Cilj sastanka bio je da se stvori plan daljih dejstava divizija i ipravic i način kretanja. Diskutovalo se o tome da 2. proleterska divizija krene preko r. Ibra za Toplicu i Jablanicu, a 5. krajiška divizija u Sumadiju. Odlučeno je da obe divizije odmah prodru na greben pi. Zlatibor i da se po dolasku delegata Vrhovnog štaba reši da li će 5. divizija produžiti u Sumadiju, ili će obe divizije krenuti za Toplicu i Jablanicu. Sastanak je završen 17. marta u 3. časa.³²

Na osnovu toga je, 17. marta, u 17 časova, 2. proleterska divizija dobila zadatak da glavninom izvrši pokret na prostoriju s. Bijela Brda—s. Dobrun—s. Vardište—s. Semegnjevo, a jednu brigadu da ostavi u rejonu Rudog. 5. divizija je dobila zadatak da se pomeri jugoistočno od 2. divizije na liniju s. Dobrun—s. Jablanica—s. Cigla—s. Oskoruša. U vezi s tim naređenjem, štab 2. divizije izdao je zapovest:

— 3. srpska brigada da iz rejonu s. Bijelog Brda, 19. marta u 5 časova, izvrši pokret najpogodnijim pravcem i razmesti se u rejonu s. Semegnjeva i da zatvori pravce prema komunikaciji s. Vardište—Užice i prema Čajetini;

— 4. proleterska brigada da izvrši pokret u dva dela: dva bataljona, 18. marta u 12 časova, pravcem: s. Previja—s. Bijela Brda, a ostali delovi 19. marta, istim pravcem, sa zadatkom da obezbeđuju pozadinske delove divizije i zatvaraju pravac Višegrad—Priboj;

— 2. proleterska brigada da u toku 19. marta prebaci preko Lima dva bataljona i sve pozadinske delove i razmesti ih na prostoriji Rudo—s. Pribidoli, a dva bataljona da zadrži na položajima s. Zabrđe—s. Batkovići, radi zatvaranja pravca od Pljevalja prema Rudom.³³

Istog dana, predveče, štab 5. divizije uputio je u napad prema s. Vardištu i s. Dobrunu 1. krajišku i jedan bataljon 3. srpske brigade, a 4. krajišku i delove 2. prole-

³² Dnevnik M. Morače.

³³ Život i rad 2. proleterske divizije u 1944. godini.

terske brigade iz rejonu s. Batkovića, s. Zabrdā, Rudog i s. Štrbaca, levom i desnom obalom Lima, prema Priboju.³⁴

Da bi olakšao izvršenje zadatka udarne grupe, štab 2. korpusa je naredio 37. sandžačkoj diviziji da i dalje vrši pritisak na Pljevija i Prijepolje. U vezi s tim štab 37. divizije je 17. marta u 21 čas uputio 4. sandžačku brigadu, ojačanu Pljevaljskim partizanskim odredom, da energično dejstvuje na neprijatelja na komunikacijama Pljevlja—Cajniče i Prijepolje—Pljevlja, sa položaja severno od tih komunikacija; 3. proletersku sandžačku brigadu da sa prostorije Kamena gora—Vukovo brdo—s. Obarde (severoistočno od Pljevalja) napada na komunikaciju Pljevlja—Prijepolje, sa istoka, a jedan bataljon 3. brigade i Bjelopolski partizanski odred da dejstvuju u dolini Lima u pravcu Brodareva i s. Komarana.³⁵

Istog dana je štab 27. divizije iz Foče poslao izveštaj da je delegat Vrhovnog štaba stigao u Foču i nastavio put za Rudo.

Noću između 17. i 18. marta otpočeo je napad jedinica 2. i 5. divizije na neprijatelja koji je štitió komunikaciju Višegrad—Užice i vršio obezbeđenje prema Priboju. Pred zoru je 2. bataljon 1. krajiške brigade napao s. Dobrun, a 2. i 3. bataljon iste brigade i jedan bataljon 3. srpske brigade neprijateljske posade na železničkoj pruzi između s. Dobruna i s. Mokre Gore. Ostale snage 3. srpske brigade napale su četnike u s. Brezovcu i na Sancu. Tom prilikom, na relaciji s. Dobrun—s. Vardište, onesposobljena je železnička pruga i razbijena neprijateljska posada koju su sačinjavali Nemci i Bugari (u jačini jednog bataljona), a iz s. Brezovca i sa Šanca odbačeni četnici (njih oko 300) prema s. Jablanici. Pri upadu u s. Dobrun i s. Vardište zapaljeno je deset kamiona sa municijom i opremom koja se u njima nalazila i jedan putnički automobil, dok je, prema našim podacima, poginulo oko 40—50 nemačkih i bugarskih vojnika. Zaplenjen je i jedan teški mitraljez i 10 pušaka. Zadatak bi bio iz-

³⁴ Dnevnik M. Morače.

³⁵ Naređenje 37. divizije, ob. br. 18 od 17. III 1944, (Zbornik 1/16, dok. 136, str. 379—388).

vršen u potpunosti da se sa napadom nije zakasnilo.³⁶ Ovako su se naše jedinice u samo jutro morale povući, jer su ih napali s leđa, od s. Staniševca, četnici Višegradске brigade Drinskog korpusa koji su, zajedno sa Nemcima i Bugarima, čuvali železničku prugu. Gubici 1. krajiške brigade bili su dva mrtva i tri ranjena borca.³⁷ Posle povlačenja sa železničke pruge, jedinice 1. krajiške brigade su se rasporedile: 1. bataljon u s. Macute, 2. bataljon u s. Granje, a 3. bataljon u s. Bijela Brda. Oko 10 časova 18. marta stigao je i 4. bataljon sa brigadnom bolnicom i razmešten u zaseoku Janjićima.

Na pravcu Priboja, 4. krajiška i delovi 2. proleterske brigade takođe su izvršili napad noću 17/18. marta. Neprijateljska odbrana bila je organizovana na liniji s. Cigla – s. Rača – Rabrenovo brdo (k. 859) – Crni vrh (k. 989 i k. 1142) – Priboj – Osovnik – s. Crnuzi.³⁸ Prema našim podacima, Priboj i okolinu branile su sledeće neprijateljske jedinice: 1. i 2. bataljon 5. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa (1.400 vojnika sa 52 automatska oruđa) i četnička Jurišna brigada pod komandom majora Pavia Durišića (350 ljudi); četnička Pribojska brigada (200 ljudi); četnički Pribojski odred (120 ljudi) i pribojska muslimanska fašistička milicija jačine 260 ljudi). Oko s. Banje (4 km jugoistočno od Priboja) nalazili su se četnička 1. miloševska i Novovaroška brigada i 46 nemačkih vojnika sa dva topa 75 mm i sedam kamiona.³⁹

Snažnim naletom jedinica 4. krajiške brigade slomljena je odbrana neprijatelja. Energičnim pokretom i vatom gonili su ga bataljoni 4. krajiške brigade s fronta, a stalno je bio ugrožavan paralelnim gonjenjem sa oba boka. Povlačenje neprijatelja na kraju se pretvorilo u panično bekstvo ka Priboju. Zauzeta su sela Cigla, Uvac i Rača kao i Rabrenovo brdo i Crni vrh. Najžešća borba

³⁶ Napad je zakasnio zato što su jedinice kasno dobile naređenje. Pošto su bile udaljene od napadnih objekata, one nisu mogle da stignu na određene zadatke pre svanuća.

³⁷ Operacijski dnevnik 1. krajiške brigade; Dnevnik M. Morače.

³⁸ Izveštaj štaba 4. krajiške brigade pov. br. 34 od 17. III 1944. god. (Arhiv VII, k. 782, dok. 1/4).

³⁹ Operacijski dnevnik 4. krajiške brigade; Dnevnik M. Morače.

vodila se za drumski most preko r. Uvea, koji je branila Jurišna brigada Pavia Durišića. Međutim, i ona je bila razbijena, i 18. marta, oko 4 časa, 4. krajiška brigada je ušla u Priboj.⁴⁰

Za to vreme, 4. bataljon proleterske brigade, napadajući pravcem s. Kosidol—Bič (trig. 1386)—Priboj savladao je neprijateljski otpor na Gradu (k. 926) i Osovniku i zauzeo sela Crnuzi i Čitluk, kod samog Priboja na levoj obali Lima, dok je jedan bataljon ove brigade kod s. Mokronoga (4 km severozapadno od Priboja) pregazio Lim i kod s. Uvea izbio na desnu obalu, gde se povezao sa jedinicama 4. krajiške brigade i s njima učestvovao u napadu na Priboj i most na Uvcu. Razbijene četnike, nedičevce i muslimansku fašističku miliciju prihvatili su kod s. Banje nemački vojnici i četnička 1. miloševska i Novovaroška brigada. Sve te snage su u zoru 18. marta izvršile protivnapad, ali su, posle oštre borbe, bile odbijene.⁴¹

Osamnaestog marta Nemci su na ovaj pravac doveli iz Prijepolja ceo jedan bataljon 2. puka „Brandenburg“ dok su četnici svoje snage ojačali Ariljskom četničkom brigadom.⁴² U novom protivnapadu, udružene nemačko-četničko-nedičevske i milicijske snage (ukupno preko 3.000 vojnika) uspele su da oko 8 časova, uz jaku podršku tenkova i artiljerije, potisnu 4. krajišku brigadu sa grebena Crnog vrha i iz Priboja. Pred znatno nadmoćnijim neprijateljem, brigada se postepeno povlačila na desnu obalu r. Uvea. Oko 9,30 časova motorizovani delovi nemačkog 2. puka „Brandenburg“ izbili su do si Štrbaca, gde su iznenadili štab 4. krajiške brigade i neke njegove jedinice. Borba je nastavljena sve do 16 časova, kada su se

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Operacijski dnevnik 2. proleterske brigade, (Arhiv VII, k. 736, dok. 11/4). Ovako je nemačka grupa armija „F“ u svom izveštaju, Pov. br. 1621, obavestila nemačku vrhovnu komandu o situaciji na pravcu dejstva 2. i 5. divizije: „Na jugozapadnoj granici Srbije 2. i 5. crvena divizija u svom daljem napredovanju prema severu odnosno istoku, uz slab četnički otpor, prešle su 16-og drum Dobrun—Priboj i sa prednjim delovima stigle do Bijelog Brda i Štrpca (15 odnosno 20 km jugoistočno od Višegrada). Odbijen je komunistički napad na drumski most kod Dobruna. Pojačani Bugarski izviđački delovi stupili su u akciju“, (Arhiv VII, k. dok. 39/2a).

⁴² Arhiv VII, dok. S-X-57/1.

4. krajiška brigada i jedan bataljon 2. proleterske brigade učvrstili na položajima severno do s. Uvea, na liniji s. Oskoruša—s. Strpci—Hanška kosa (trig. 918)—Krmeljaš (k. 855)—Orlik, dok se neprijatelj povukao na levu obalu Uvea.

Prema našim podacima, u borbama kod Priboja poginulo je oko 100, ranjeno oko 150 i zarobljeno 26 neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je 5 puškomitraljeza, nepoznat broj pušaka, 8.000 metaka, 200 mina za minobacač, 200 pari cokula, 50 pari odela i 100 šinjela. Gubici 4. krajiške i 2. proleterske brigade iznosili su 5 mrtvih i 26 ranjenih boraca i rukovodilaca.⁴³

Iako je neprijatelj, posle kraćeg vremena, povratio Priboj, ipak je napad uspeo. Greška je bila što se bataljon 4. krajiške brigade koji je napadao na s. Uvac uputio na most a nije sačekao bataljon 2. proleterske brigade, koji je pregazio r. Lim i u odlučnom momentu izbio neprijatelju za leđa. Od zarobljenih neprijateljskih vojnika, od simpatizera narodnooslobodilačkog pokreta u Priboju i iz zapljenjenih dokumenata saznalo se da su Nemci, Nedić i četnici pripremali opšti napad na slobodnu teritoriju u Sandžaku i Crnoj Gori. Tamo je Nedić nameravao da uspostavi svoju kvislinšku vlast.⁴⁴ Tada je bio na putu za Crnu Goru glavni organizator te vlasti, bivši ministar snabdevanja ljoticjevac Milan Olčan, koji je došao u Priboj u svojstvu ministra, u Nedićevoj vladi, za Sandžak i Crnu Goru.⁴⁵ Međutim, zbog prelaska 2. i 5. divizije preko Lima i njihovog ofanzivnog dejstva prema Zlatiboru, odloženi su, bar privremeno, ovi neprijateljski planovi u pravcu Crne Gore, jer su neprijateljske snage predviđene za ofanzivu morale biti angažovane kod Priboja, a podaci upućeni štabu našeg 2. korpusa o pripremi ofanzive omogućili su da se blagovremeno organizuje odbrana slobodne teritorije.⁴⁶

⁴³ Dnevnik M. Morače.

⁴⁴ Izveštaj šefa Srpske državne bezbednosti o radu crnogorske separatističke organizacije, ob. pov. br. 372 od 18. II 1944. god. (Arhiv VII, k. 26, dok. 7/11).

⁴⁵ Depeša ministra Olčana od 1. III 1944. god. u 16,10 časova, (Arhiv VII, k. 20, dok. 39/3).

⁴⁶ U vezi s tim upućena je sledeća depeša štabu 2. korpusa, u 15,10 časova, 20. marta: „Peti puk nedićevaca oko 1.500 ljudi,

Devetnaestog marta na sektoru Priboj – Rudo vladalo je relativno zatišje. Neprijatelj nije pokazivao neku naročitu aktivnost ni od Priboja, ni od Višegrada i s. Vardišta. Sva njegova aktivnost svodila se na izviđačku delatnost prema položajima naših snaga. Međutim, on se na prostoru Priboja i dalje prikupljao i dovlačio pojačanja. S druge strane, snage 2. i 5. divizije izvodile su manja pomeranja prema pl. Zlatibor. Tako su dva bataljona 1. krajiške brigade izvršila pokret za s. Negbinu, pravcem s. Brezovac – s. G. Jablanica – s. Dobroselica – Borova glava – s. Draglica (zaselak Rasnica), sa zadatkom obezbeđenja od Nove Varoši. Sa Borove glave i iz Rasnice oni su u kratkoj borbi proterali slabije snage četničkog Zlatiborskog korpusa i bugarske izviđačke delove. Četnici i bugarski vojnici su se povukli u pravcu s. Ljubiša, odnosno Palisata. 4. bataljon 1. krajiške brigade zadržao se u s. Brezovcu, 1. bataljon, brigadna bolnica i intendandura u.s. G. Jablanici, 3. bataljon na Borovoj glavi i 2. bataljon u Rasnici.⁴⁷ 10. krajiška brigada izvršila je u 4 časa pokret iz rejonu zaseoka Omarine, pravcem s. Draževina – s. G. Jablanica – s. Ribnica, gde je zanoćila. U toku pokreta brigada se sukobila sa slabijim bugarskim snagama i Zlatiborskim odredom Srpske državne straže, na položaju Tusto brdo – Kobilja glava – s. Ribnica i, posle kraće borbe, odbacila ih prema Palisatu.⁴⁸ 4. krajiška brigada zadržala se i dalje na položajima prema Priboju.⁴⁹

2. proleterska divizija vršila je pomeranja kako je to predviđeno divizijskom zapovешću od 17. marta. 3. srpska brigada je u 5 časova izvršila pokret iz rejonu s. Vardišta, pravcem s. D. Jablanica – k. 595 – Lisičina (k. 1067) – s. Malo polje – s. Semegnjevo. U pokretu, ona je kod s. Ja-

480 četnika Đurišića, plus sandžački četnici i Nemci hteli su da vrše ofanzivu na Sandžak i C. Goru. Kod njih smo našli letke za Crnogorce". Knjiga primljenih depeša štaba 2. korpusa, (Arhiv VII, k. 783, dok. 2/4).

⁴⁷ Operacijski dnevnik 1. krajiške brigade; Depeša Zlatiborskog korpusa od 20. III 1944, (Arhiv VII, mikrofilm, Bileća, Dr. 25/642).

⁴⁸ Operacijski dnevnik 10. krajiške brigade: Izveštaj komande SDS okruga Užičkog, pov. br. 144 od 20. III 1944, (Arhiv VII, k. 27, dok. 36/3).

⁴⁹ Operacijski dnevnik 4. krajiške brigade.

blanice i s. Semegnjevo savladala slabiji otpor bugarskih i četničkih snaga i odbacila ih prema s. Čajetini. 4. proleterska brigada stigla je u toku dana na prostoriju s. Budimlja—s. Bijelo Brdo, dok su se jedinice 2. proleterske brigade zadržale na starim položajima, u rejonu Rudog, a jedan bataljon je bio na levoj obali Lima, obezbeđujući Rudo od napada neprijatelja iz Pljevalja i Čajniča.⁵⁰

Istog dana je četnička Vrhovna komanda, da bi sprečila dublji prodor udarne grupe divizija u Srbiju, naredila:

— svim četničkim jedinicama na sektoru Nove Varioši i oko Priboja da izvrše napad na snage 2. i 5. divizije kod s. Bijelo Brdo i unište ih;

— Cerskom četničkom korpusu da se što pre prebaci na pl. Taru i spreči eventualni prodor udarne grupe na ovaj teren, i

— 1. i 2. takovskoj četničkoj brigadi da se, iz rejona Gornjeg Milanovca prebace na prostor Kosjerića i stave pod komandu štaba Valjevskog četničkog korpusa.⁵¹

Dvadesetog marta nije bilo promena u rasporedu jedinica 2. i 5. divizije, osim što se i poslednji bataljon 2. proleterske brigade prebacio preko Lima i, oko podne, zajedno sa delegatom Vrhovnog štaba, članom sovjetske vojne misije i jednim bataljonom 10. krajiške brigade stigao u rejon s. Bijelo Brdo. Ovog dana bilo je, u stvari, završeno prebacivanje svih jedinica 2. proleterske i 5. krajiške divizije preko Lima. Forsiranje Lima bilo je uspešno izvršeno. Neprijatelj je ranije bio obavješten samo o snagama 2. proleterske divizije koja je s njima vodila borbe oko Lima, Priboja i s. Penezića. 5. krajiška divizija postigla je iznenađenje, i ona se bez nekih naročitih teškoća prebacila preko reke kod s. Setihova. Uspešno je ostvaren plan o prodoru jedinica 5. divizije na Ravance 1 Sirovu glavu, čime se omogućilo zauzimanje Rudog i upotreba mosta za brže prebacivanje jedinica 2. proleterske divizije.

⁵⁰ Život i rad 2. divizije u 1944. god.; Operacijski dnevnik 2. proleterske brigade.

⁵¹ Depeša Draže Mihailovića, broj 263 od 19. III 1944, Arhiv VII, mikrofilm, Bileća, br. 35/2—762.

Međutim, zadržavanje naših snaga na desnoj obali Lima, gde su čekale delegata Vrhovnog štaba i člana sovjetske vojne misije, i njihovo angažovanje u borbi za Priboj, uslovalo je da i neprijatelj postigne svoj cilj. Naime, dok su se snage 2. i 5. divizije zadržavale na liniji Vardište—s. Bijelo Brdo—Priboj, neprijatelj je dobio u vremenu da pripremi svoje jedinice u unutrašnjosti Srbije, pojača svoje garnizone i organizuje izviđačko-obaveštajnu službu koja će pratiti dejstva naših snaga, utvrđivati njihove pravce kretanja i namere.